

Никола Р. Живић¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за социологију

ФУТУРОЛОШКА СЛИКА СОЦИОЛОГИЈЕ СЕЛА

Предмет рада је разматрање питања будућности социологије села као социолошке дисциплине. Социологија села за свој предмет проучавања има сеоско друштво (друштва) у његовом односу са модерним друштвом (друштвима). Развој модерних друштава и процеса који га прате (индустријализација, урбанизација, деаграризација) значајно су утицали на сеоска друштва. Село се услед деловања ових процеса све више, брже, трајно и неповратно мења. Токови модерности интегришу и село мењајући услове његовог опстанка. Данашњи свет у потпуности је у знаку градова. Проблеми са којима се села сусрећу су бројни и толики да поједини аутори предвиђају нестанак села и сељаштва. То би значило да ће социологија села изгубити предмет свог проучавања.

Намера нам је да у овом раду предочимо неке од проблема са којима се сеоска друштва данас суочавају, чиме ћемо уједно указати на узроке песимистичних предвиђања о селу. Међутим, циљ је пре свега да аргументујемо тезу да је упркос негативним тенденцијама, предмет проучавања ове социолошке дисциплине још увек врло „виталан“ (градска популација чини само половину светског становништва) и да је у складу с тим рано за предвиђања о крају села и сељаштва. Посебно ћемо се осврнути на стање и проблеме српског села. Указаћемо на разлоге због којих српско село не смемо препустити пропадању и како социологија села као примењена социолошка дисциплина може на то да утиче.

Кључне речи: село, социологија села, модерно друштво, сељаштво.

¹ nikola.zivic@pr.ac.rs

Рада је резултат рада на пројекту ИИИ 47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Град и село представљају два основна типа насеља. Без ових просторних форми друштвеног живота, немогуће је замислити људску егзистенцију. Ове две комплементарне друштвено-просторне скупине, хиљадама година егзистирале су једна поред друге, релативно раздвојено, па ипак у односу надређености (град) и подређености (село). Град је био центар културне, политичке и економске моћи, док је село производило храну, како за себе, тако и за градове. Развој модерних друштава и процеса који га прате (индустријализација, урбанизација, деаграризација) суштински је променио однос села и града. Село се услед деловања ових процеса све више, брже, трајно и неповратно мења. Горе поменута релативна раздвојеност села од града нестаје. Токови модерности интегришу и село мењајући услове његовог опстанка. Овај сусрет традиционалног сељачког и модерног друштва, односно проблеми и питања која су настала као последица тих дешавања, условили су настанак социологије села, социолошке дисциплине чији је предмет проучавања како Шљукић и Јанковић (2015) пишу, управо сеоско друштво (друштва) у његовом односу са модерним друштвом (друштвима) схваћеним као целина.

У овом односу, село је како то српски народ каже, извукло „дебљи крај“. Данашњи свет у потпуности је у знаку градова. Проблеми са којима се села сусрећу су бројни и толики да се чак предвиђа и нестанак села и сељаштва. Самим тим, социологија села изгубиће предмет свог проучавања. Отуд сматрамо оправданим поставити питање: Каква је будућност ове социолошке дисциплине?

Анри Мандрас, седамдесетих година прошлог века, у својој књизи *Сељачка друштва* пише: „Свака аутономија сељачких колективитета ишчезава у односу на урбанизовано и индустријализирано друштво, које више не може толерисати да у његовим њедрима једна тако значајна популација остане маргинална и да конзервира своју логику производње и живота... Економска, демографска, социјална и културна аутаркија постају инкомпатибилне с развојем нашег друштва. Сељак се претвара у пољопривредника, пољопривредног произвођача који је истовремено 'подузетник' и 'радник', власник средстава за производњу, али који не користи плаћену радну снагу, или је користи мало. Сељанин, попут грађанина, постаје потрошач, зато што и он купује свој крух, у чему видимо крајњи израз одбацивања сељачке традиције. Урбана цивилизација продире у село, тзв. 'масовна култура' брише сељачку културу. Крај сељака... означава крај једног тисућугодишњег друштва...“ (Мандрас, 1986, стр. 29–30). И истраживачи у англосаксонском свету, како Шљукић и Јанковић (2015) пишу, закључују на сличан начин. Вилијам Фридленд на пример, тврди да су демографске промене, заједно са културном и

економском хомогенизацијом, отишле тако далеко да се може рећи да је у САД-у од руралног друштва остало сасвим мало. Предвиђања овог аутора (у чему он није усамљен), посебно добијају на значају ако знамо да су САД простор на коме је социологија села настала и конституисала се са изразитом емпиријском и апликативном оријентацијом. Како овај аутор још наводи, овакве прогнозе и реални друштвени процеси као да су већ довели до опадања значаја и присуства руралне социологије у земљама Запада. Новца за финансирање је све мање (нарочито оног државног који је дуго било снажна подршка), департмани за руралну социологију дивају полако расформирано и „утапани“ у друге, нпр. агроекономске, број чланова Друштва за руралну социологију је у опадању (године 1997. оно је имало 1001 члана, а 2007. број је смањен на 782), социолога села је све мање итд.

Настојаћемо да у наставку шире објаснимо процесе који су променили рурални свет, наведемо последице, посебно описујући стање у српском сеоском друштву, па самим тим и боље образложимо откуд песимистична предвиђања о сеоским друштвима (и социологији села). Међутим, указаћемо и на то зашто слика о стању села и сељаштва није баш тако „сива“ и једнострана. Заправо, објаснићемо зашто социологија села и даље има предмет свог проучавања и зашто је још увек рано говорити о нестанку ове социолошке дисциплине.

Два основна процеса која су, како Шљукић и Јанковић (2015) пишу, трансформисала рурално друштво јесу индустријализација и урбанизација. Индустријска револуција (чији почетак обично везујемо за крај 18. века), из темеља је променила друштво. Говоримо о времену великих проналазака који су суштински утицали на могућности и организацију друштвеног живота. Споменућемо неке од њих: џепни часовник, пушка са бајонетом, машина пределица, парна машина која се загревала угљем, параброд, шиваћа машина, употреба кокса, мотор са унутрашњим сагоревањем, телеграф, усавршавање штампарских машина, вулканизација гуме, пропелер, експлоатација нафте, телефон, динамит, итд. Међутим, није само о проналасцима реч. То је уједно и време стварања модерних држава, појаве институције грађанина, категорије нације, увођења званичног језика, појаве масовног образовања (обавезно школовање у неким земљама), усавршавање војних техника, општа војна обавеза итд. Ова дешавања прати пораст броја становника као и повећање животног века. На делу је дакле друштвена интеграција (економска, политичка и културна), која заправо и представља једно од најбитнијих обележја модерних друштва.

Као последица индустријализације и помињаних друштвених промена долази до појаве деаграризација (напуштања пољоприведе као делатности). Индустрији су били потребни радници. Почетком седамдесетих година прошлог века у свету је број непољоприведног становништва први пут премашио број пољопривредног. У САД-у се број становништва ангажованог у пољоприведи у укупном броју запослених смањило са 44,1% 1880. године, на 26,3% 1920. године, у Белгији са 44% 1846. на 16,1% 1910. године, у Шведској од 51,6% 1870. на 38,4% 1920. године, у Аустралији са 44% 1871. на 25,8% 1921. године. Године 2005. удео пољопривредног становништва у САД-у је између 2 и 3% док је у земљама ЕУ око 6% (Шљукић и Јанковић, 2015).

У односу на развијени свет Запада, на Балкану је овај процес нешто каснио. Први званични подаци о индустријској производњи у Србији су из 1888. године и тичу се производње пива и брашна. Оба светска рата у којима је Србија учествовала, знатно су успорила развој индустрије. Најбржи раст индустрија је имала у периоду након Другог светског рата (између 1953. и 1964. године) (Два века развоја Србије, 2008; Шљукић и Јанковић 2015). Темпо деаграризације пратио је темпо индустријализације, тј. са развојем индустрије убрзано је опадао удео пољопривредног становништва у активном становништву. Како Митровић (2015) пише, друштвено економска-матрица процеса деаграризације учинила је да она тече споро и тешко или пребрзо и болно, уз превелико расипање људских, природних и друштвених потенцијала. Године 1890. у Србији је било 84% пољопривредног становништва у укупном становништву. У Југославији, између два светска рата ни у једној области удео пољопривредног становништва не пада испод половине. Тек након Другог светског рата, процес деаграризација бива убрзан, а истовремено је покренут и талас масовног пресељавања становништва из села у градове. Како Митровић даље наводи, у Србији је од 1953. до 2011. године удео градског становништва у укупном становништву порастао са 22,5% на 59,4%. Убрзана деаграризација довела је до тога да удео пољопривредног становништва у укупном становништву опадне са 73% 1948. на 19% 1981. године. За тако нешто, пише овај аутор, САД и Шведској је требало око 90 година. Године 2011. удео пољопривредног становништва у укупном становништву износи 6,84%.²

Процес урбанизације појављује се у два вида: као масовне миграције руралног становништва у градове и као ширење градског начина живота. Све

2 Студију *Села у Србији* из које наводимо податке М. Митровић је написао анализирајући првенствено резултате Пописа становништва, домаћинстава и станова 2011. (www.popis2011.stat.rs) и Пописа пољопривреде из 2012. (www.popispoljoprivrede.stat.rs).

до популационе експлозије у Европи и индустријске револуције удео становништва које живи у градовима био је изразито низак. У Европи око 1800. године урбано становништво чинило је свега 2,9% укупног становништва, почетком XX века 11,9% да би крајем осамдесетих година XX века оно износило преко 40% (Пушић, 2015). Удео градског становништва у САД-у кретао се од 6,1% 1800. све до 51,2% 1920. године. Удео урбаног становништва у укупном светском становништву стално се повећавао; половином прошлог века износио је 29%, а 2005. 49%. Укупно гледано, градска популација чини 52,1% светског становништва (Шљукић и Јанковић, 2015). Подаци дати у публикацији *Два века развоја Србије* говоре да је 1953. удео урбаног становништва у укупном становништву наше земље износио 22,5%, 1971. 40,6%, 1981. 46,6%, 1991. 50,7%, 2002. 56,4%. Дакле, према овим подацима највећи број становника наше земље данас живи у градовима.³

Када је реч о другом виду урбанизације (ширењу градског начина живота), говоримо о једној врло комплексној појави коју је тешко квантификовати. Међутим, чињеница је да се данас на селу променило готово све: привређивање, начин вођења политике, односи у породици, односи унутар заједнице, родни и генерацијски односи, образовање, култура, обрасци провођења слободног времена итд. (Шљукић и Јанковић, 2015). У свему томе, несумњив утицај има развој градова као центара економске, политичке и културне моћи чији утицај село не може да избегне. Дакле, иако ми о нашем селу често волимо да размишљамо на начин на који је село некад постојало, функционисало и живело, чињеница је да се на селу све променило, па је потребно о селу размишљати у оквиру данашњих могућности и процеса. Споменућемо само да примера ради заступљеност рачунара у руралном делу Србије износи 43,9%. Међутим, стопа заступљености рачунара има тенденцију раста од 4,2% (у односу на 2011 годину). Са друге стране, интернет прикључак има 27,2% становника руралног дела Србије, са тенденцијом раста од 3,1% (Будућност села, 2012).

„Две су главне тенденције глобалних друштвених промена које суштински мењају структуру савременог села: 1) брзо смањивање сељаштва као ста-

3 Подаци се међутим разликују у зависности од примењене методологије. Методологија која се користи у Србији, показује мањи проценат становништва које живи у руралним срединама, него што би се добило када би се применила ОЕЦД или ЕУ методологија. Израчунавања руралности по ЕУ моделу урађеном на пројекту „Подршка програмирању руралног развоја и платном систему у Србији“ показао је да је 85% територије Србије рурално и да на њој живи 55% становништва (док је званични статистички податак да та бројка износи 44%) (Будућност села у Србији, 2012).

тистичко-демографске категорије и његово друштвено-културно преобликовање према урбаним обрасцима живота; 2) све веће међусобно раздвајање савременог села (које се урбанизује) и модерне пољопривреде (која се индустријализује)“ (Митровић, 1998, стр. 386). Како овај аутор још пише, савремено европско село је све мање класично село, а све више урбанизовано насеље са условима живота који сличе онима у граду. Села развијених европских земаља у толикој мери су се урбанизовала да се често једва разазнаје где престаје град, а где почиње село. То што ми и даље говоримо о граду и селу, значи само да смо навикли на неке мисаоне схеме које су отпорне на промене... То су све мање међусобни односи два одвојена просторна друштвена облика, а све више интензивна сложена узајамна комуникација унутар истог, сложеног и функционално издиференцираног друштвеног реалитета.

За села у Србији, међутим, тешко да можемо рећи да су урбанизована насеља са условима који сличе онима у граду. „О српском селу се у српском друштву, поодавно већ, говори као о тешком болеснику: осиромашило је, остарело је, смањило се, гаси се, одумире, нестаје. Додуше, још није дато званично обавештење – село је умрло. Али се сви понашају као да се то већ догодило“ (Трифунковић, 2014, стр. 26). Развој индустријализације и модернизацијских процеса које је она донела, довео је до значајнијих промена и у српском селу. Село се битно мења и како је већ речено, постаје саставни део савремених дешавања (могућност да настави да делује релативно аутономно и независно више не постоји). Сељаци постају важан политички фактор, чија је подршка важна у остваривању различитих политичких циљева. Међутим, и поред тога, село и сељаштво некако увек остају на друштвеним маргинама. Разлоге за наведено у случају српског села и сељаштва можемо уочити у друштвено-економским условима нашег друштва (услови и стања су се мењали, али је у сваком случају „слуха“ за село мањкало), али и у регионалним и глобалним околностима, којима је укупан друштвени развој српског друштва био високо условљен. „Од ’огњишта која гасну’, дошли смо до огњишта која умиру – изумиру читава сеоска насеља“ (Митровић, 2009, стр. 212). Чињеница да је реч о једној маргиналној средини, детерминише и правац развоја села. Реч је заправо о тзв. *зависном развоју* који има следећа обележја:

- 1) „Овај тип развоја пресудно је одређен спољним чиниоцима;
- 2) Покретачи зависног развоја делују из развијених центара, уз већи или мањи ослонац на локалне актере;
- 3) Локални развој могућ је само ако је у интересу центра;

- 4) Локални развојни пројекти су успешни само ако је центар из којег се на њега утиче добро организован, економски јак, политички еластичан и развојно оријентисан;
- 5) Локални развој пак није могућ без интересно мотивисаних и добро организованих локалних актера који су у стању да буду успешни партнери онима који долазе споља и наступају у име интереса центра“ (Митровић, 2014, стр. 26).

У публикацији *Социјална искљученост у руралним областима Србије*, која је настала као резултат истраживања које су Цвејић, Бабовић, Петровић, Богданов и Вуковић спровели крајем 2009. године, наилазимо на показатеље више негативних трендова: сиромаштво и материјална депривација су високо заступљени у руралној Србији: са финансијским сиромаштвом се суочава 38,4% становништва, а са материјалном депривацијом 35%; Регионалне разлике у заступљености сиромаштва су значајне (регион Југоисточне Србије је најугроженији); Становништво из појединих типова домаћинства је врло изложено сиромаштву и социјалној искључености (пољопривредна, самачка, особе из једнородитељских домаћинства, особе из домаћинства са децом); Породична газдинства се суочавају са озбиљним тешкоћама у приступу кључним тржиштима; Значајан број домаћинства се суочава са препрекама у приступу државној подршци пољопривреди; Образовне карактеристике руралне популације су врло неповољне; Обухват сеоске популације социјалним осигурањем није задовољавајући; Социјални капитал сеоске популације је низак, а културна партиципација пасивна и слабо диверсификована итд.

Села су напуштена. У Србији има преко 50.000 празних кућа и три пута још толико које су ван употребе. Од 4.709 насеља чак 1200 се налази у фази нестајања (свако ово село има мање од 100 становника), чак у 86% села се смањује број становника, пошту нема 2.000 села, око 500 села нема асфалтни пут и везу са светом, у 173 села школе похађа само један ђак итд. (Гулан, 2016).

На све ово, треба споменути да демографски, Србија умире, што је свакако један од узрока напред наведених проблема чија би листа могла бити знатно дужа. У периоду од 2002. до 2011. број становника у Србији је опао за више од 400.000, а само у последњих годину дана за скоро 173.000. Београд једини бележи раст броја становника (Будућност села у Србији, 2012). Од 165 општина у Србији, негативан природни прираштај има 158 општина. Према неким пројекцијама, уколико би фертилитет и морталитет по старости остали на нивоу из 2011 године, а миграције се кретале у очекиваним оквири-

ма, број становника у 2041. години би у Србији био за милион мањи него 2011. године (Митровић, 2015).

Како Митровић (2015) пише, у Србији ће у блиској будућности највероватније потпуно пражњење доживети око 1.000 села.

Иако не умањујемо значај свега напред реченог, сматрамо да село и сељаштво (па дакле и социологију села) не треба унапред отписивати. Навешћемо више разлога за то.

Данас, велики број људи и даље живи у руралним насељима. У источној Европи 31% становништва; у јужној Европи 32,1%. Сличан удео руралне популације имају и земље Централне и Јужне Америке. Са друге стране, Азија (55%) и Африка (60,4%) су континенти на којима рурално становништво и даље претеже. Иако се деаграризација не зауставља, 2011 године, 30,1% од активне светске популације, било је ангажовано у пољопривреди (Шљукић и Јанковић, 2015). Учешће пољопривреде у укупној запослености у Србији је и даље релативно високо. Подаци из 2008. године говоре да је чак 21,4% запослених радило у пољопривреди, што је представљало 18% активног становништва. Пољопривреда и прехрамбена индустрија су готово једине делатности у Републици Србији које од 2005. године остварују стално растући позитиван салдо у спољнотрговинској размени. Спољнотрговински суфицит сектора аграрне привреде (примарне производње и прераде) у 2010. години премашио је једну милијарду америчких долара (Васиљевић, Зарић, Закић, 2011). Чак и у Северној Америци, у којој постоји тенденција заокрета са руралне социологије на социологију пољопривреде, не значи да ће социологија села потпуно нестати. Докле год било који сегмент пољопривредне производње буду заузимала породична (фармерска) газдинства, социологија села биће неопходна зато што постоји изванредан континуитет између традиционалног сељачког и модерног фармерског (Шљукић и Јанковић, 2015).

Рурално становништво има велики значај за индустријализовану пољопривреду, а рурални предели су занимљиви кад је реч о проблему управљања простором и природним ресурсима; сиромаштво и неједнакост у руралним срединама имају посебне облике.⁴ То што је сељаштво у развијеним друштвима мањина, не значи да треба бити заборављена и занемарена, баш као ни друге мањине. Такође, о руралним друштвима има јако мало стати-

4 Показало се да су сви претходни напори за смањење сиромаштва на светском нивоу, имали мало успеха у руралним подручјима. Ако економски раст треба да буде ефикаснији у помагању смањења руралног сиромаштва, врста економских активности треба да буде измењена и прилагођена ономе што рурална подручја јесу у стању да генеришу.

стичких података, што је опет шанса за социологију села (Шљукић и Јанковић, 2015).

„Индустијализација пољопривреде и производња хране врши снажан притисак на регионалне и локалне произвођаче хране. Ови произвођачи бивају маргинализовани и изложени новим обрасцима зависности, што код њих изазива отпор и борбу за преживљавањем. Депривиран и зависан положај с једне стране и стална борба за аутономију и преживљавање са друге стране, представљају суштинске одлике сељаштва у целој његовој историји, што нам омогућава да кажемо да смо сведоци поновног посељачења света... У самој Европи, милиони фармера су много више сељаци него што би ико желео да призна. Њихов положај је одређен индустријализацијом пољопривреде и производњом хране, која их маргинализује, чини зависним и тера да се активно супротстављају...Суочени са ниским ценама, незапосленост, одсуством перспективе и другим облицима депривације, многи друштвени актери немају други избор осим да постану – сељаци“ (Van der Ploeg, према: Шљукић и Јанковић, 2015, стр. 304).

Како Митровић (1998) пише, сељаштво се смањује, али нигде сасвим не нестаје. Напротив, и даље постоји као релевантан друштвени слој и социјално-културни тип. Иако знатно измењено, и даље је у питању сељаштво. Разумљиво је да се ту ради о измењеном сељаштву, али је још увек реч о сељаштву. У модерним индустријализованим друштвима, сељак постаје фармер, професионални пољопривредник, модерних погледа на свет. Ако такав, и сам ради на своме поседу са члановима своје породице онда се за њега још може рећи да је сељак. Он је сељак чак и када ништа друго код њега више није типично и сељачко, ако оно главно јесте. А главно су **приватни земљишни посед и породична организација пољопривреде** (ако су једно са другим нераздвајано повезани). Дакле, у овим друштвима чак и без „великог броја сељака и без сељаштва као масовног друштвеног слоја остаје 'сељачко': обично као атрибут и ознака за низак периферни друштвени положај, за маргиналне друштвене улоге, за неорганизовано и спонтано настале друштвене групе, за локалну организацију и традиционалну вредносну оријентацију – не само у селу него и у приградским и градским насељима, како малим, тако и великим“ (Митровић, 1998, стр. 389).

Са друге стране, процес одласка сељаштва из пољопривреде и села није тако једносмеран. Како Жупанчић (2016) пише иако је током 50-их и 60-их година он попримио облике правог руралног егзодуса и самим тим демографског колапса сељаштва, 70-тих година у развијеним деловима Европе, мењају се социјалне прилике и започиње обрнути тренд. Слаби привлачност

градова, нарочито великих индустријских средишта погођених структурним и еколошким проблемима, што уједно умањује напуштања села. Села сада како овај аутор још наводи, имају повољну инфраструктуру, боље су повезана са околином (комуникацијски са целим светом). Због економских предности (јефтинији живот, ниже станарине, лакши долазак до земљишта итд.) и еколошких предности у село долазе предузетници и имућни слојеви, запослени са „слободнијим“ радним временом, пензионери итд. Ови другачији миграциони токови обележени су ако не крајем руралног егзодуса, онда бар зачетком урбаног егзодуса према сеоским подручјима. Погрешно је дакле генерализовати ствари. Рурална подручја, повезана комуникацијски, инфраструктурно, економски са развијеним центром чине врло погодна места за живот.

Урбани и рурални друштвени свет имају потребну један за другим, што значи да у друштвеном систему који добро функционише између њих треба да постоји нека врста равнотеже. Градовима је рурални свет потребан као извор из кога се непрестано обнавља градско становништво. Рурална друштва требају градове или индустријализоване земље као места где ће одлазити њихов вишак становништва (решење проблема пренасељености). Градовима треба рурална популација као извор виталности и здравља; селу треба град као лабораторија у којој се откривају бољи и ефикаснији методи очувања здравља. Градови не могу да живе без пољопривредних производа – хране и сировине а руралном друштву су неопходни производи градске индустрије и трговине (Сорокин и Цимерман, према: Шљукић и Шљукић, 2012). „Сваком друштву потребан је град као пребивалиште за најбоље умове нације, као место изума и открића, као фермент у процесу друштвеног живота, као иноватор и динамички фактор вечног процеса друштвене промене и адаптације на услове друштвеног живота који се стално мењају; сваком друштву је потребан рурални свет као фактор који ублажује урбани динамизам, умањује опасност од кидања важних друштвених веза, а коју изазивају иновације града, даје стабилност друштвеном животу, доноси глаткост процесу друштвене промене; граду треба село како се прогрес не би изродио у анархију, селу треба град како се његова стабилност и поредак не би изродили у мртву стагнацију. Укратко, ова два света потребни су један другом и допуњују један другог“ (Сорокин и Цимерман, према: Шљукић и Шљукић, 2012, стр. 248).

Најперспективнији начин да се подигне квалитет живота у градовима је улагање у квалитет живота на селима. Да се урбани центри не би претворили у „црне рупе“ у које се урушава њихова периферија, њихов главни дру-

штвени задатак постаје брига о развоју своје периферије – да би имали коме да буду центар (Митровић, 1995).

Закључак

Дакле, чини се да је још увек рано предвиђати крај села и сељаштва. Чињеница да на два највећа континента највећи део становништва живи на селу довољно говори о томе. Иако су у развијеним земљама Запада села промењена, урбанизована, а број становника у њима смањен, она и даље опстају. Са друге стране, наше село, готово да је у потпуности изгубило „трку са временом“. Број проблема са којима се наше село суочава је знатно већи од напред побројаних. Па ипак, то не значи да је потребно препустити се песимистичним предвиђањима и не чинити ништа. Напротив. Будућност је можда неизвесна и тешко ју је предвидети, али свакако није резултат неумитног тока трајања. Она зависи од активности различитих друштвених актера. Не можемо размишљати о будућности наше земље а запоставити проблеме више од половине становника наше земље и развој око 85% њене територије. Водити рачуна о селима значи између осталог чувати стратешки важне просторе Републике Србије. Потребна нам је *активистичка орјентација* која како Митровић (2015) пише, упорно трага за реалним и пожељним алтернативама, које нису резултат затечених околности, већ зависе од организованих актера и њиховог креативног деловања. Иако се, примера ради, како поменути аутор пише, села у региону Јужне и Источне Србије празне, најсмисленији је, најрационалнији и реалнији управо рурални и аграрни развој. „Стратегија руралног и аграрног развоја простора којима је протутњала депопулација морала би да буде слична стратегији доброг војсковође чији је претходник погубио главне битке, коме је остала разбијена и десеткована војска, а он верује да може да добије рат ако тактички прегрупише своје преостале снаге, ако их реорганизује, опорави и на нов начин поведе, новим путем, новим средствима, ка новим, реалнијим циљевима и победама“ (Митровић, 2015, стр. 206). То би подразумевало евидентирати постојеће природне, људске и економске ресурсе за рурални и аграрни развој, плански реорганизовати мрежу сеоских насеља, прегруписати преостало становништво према његовим виталним демографским и радним капацитетима, оформити задруге, мала пољопривредна и друга предузећа и све то комуникацијски умрежити на локалном, регионалном и државном нивоу са суседним и комплементарним социјалним ентитетима (Митровић, 2015). Социологији села се овде отвара огроман простор за деловање. Примењена социолошка дисциплина каква је социологија села, у свом деловању кори-

сти два модела утицаја на друштво. Први модел је „просветитељски“ и заснива се на едукацији одређених делова становништва о појединим питањима која су важна за државу, регију, предузећа итд. Други, модел „социјалног инжењеринга“ представља коришћење социолошког знања у конципирању и спровођењу политике које воде разне институције (Шљукић и Јанковић, 2015). Дакле, у планирању и спровођењу одређених планова, социолог села може заузимати важно место. Како Ц. Костић пише, према француској теорији и пракси, у екипи стручњака која има задатак да изради регионални план социолог има три функције: „Пре свега, он је вођа (*guide*) у том смислу што пази да се од друштва постављени задатак изврши све ефикасније и што корисније, имајући у виду основне смернице и намере плана и интереса глобалног друштва... Већ сам предмет социологије и проблеми којима се она бави дају социологу овако високо место у научној и планерској екипи... Друкчија је улога социолога као 'чуvara од застрањивања' (*garde-fou*) у планирању и извршењу плана. То значи да он на време треба да уочи и отклони несразмере у истраживању и планирању до којих може доћи или због необавештености оних за чији се рачун пројекат реализује, или због 'професионалне деформације' појединих стручњака, или због каквих закључака који нису засновани на провереним чињеницама... Али он има и трећу улогу у екипи, он је *социолог*, тј. стручњак који се бави одређеном дисциплином и истражује социолошке факторе релевантне за план и његово извршење“ (Костић, 1967, стр. 37–38).

Дакле, не занемарујући све промене које је село доживело, мишљења смо да је још увек рано предвиђати крај села и сељака. Величина руралних подручја и број људи који живе у њима говоре у прилог томе. Свет се данас мења брже него икад раније. То међутим поред бројних позитивних ефеката, изазива и озбиљне проблеме. Зато мислимо да је данас (а биће још више у будућности) кључна ствар контролисати процес промена и планирати будућност. То свакако неће бити лако, али је нужно. Развој руралних подручја биће нешто што ће актери који усмеравају развој морати да узму у обзир. Нашој земљи је то данас преко потребно. За социологе села ће у свему томе бити пуно посла.

Литература

- Будућност села у Србији (2012). Београд: Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва, Кабинет потпредседнице Владе за европске интеграције.
- Васиљевић, З., Зарић, В., Закић В. (2011). Стратегија руралног развоја – Поређење ЕУ и Србије. *Економски видици*, XVI (2), 261–275.

- Гулан, Б. (2016). *Нестјајање села, нестјајање Србије 2016*. Доступно на: <https://www.makroekonomija.org/demografija/nestajanje-sela-nestajanje-srbije-2016/>
- Два века развоја Србије. Статистички преглед (2008). Београд: Републички завод за статистику.
- Жупанчић, М. (2016). Нови трендови у развијеним подручјима развијене Европе. У: С. Вујовић (прир. и ур.), *Социологија руралног развоја*. Београд: Завод за уџбенике.
- Костић, Ц. (1967). Пракса и социологија села у свету. *Социологија и њросџор*, 18, 35–44. Доступно на: <https://hrcaak.srce.hr/file/175543>.
- Мендрас, Х. (1986). *Селачка грушџва*. Загреб: Глобус.
- Митровић, М. (1998). *Социологија села*. Београд: СДС.
- Митровић, М. (1995). Село и град – комплементарни друштвено-културни обраци. *Гласник Етнoграфског института САНУ*, XLIV, 41–54.
- Митровић, Љ. (2009). *Транзиција у њериферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије.
- Митровић, М. (2014). Проблеми, модели и актери одрживог развоја села у Србији. У: Д. Шкорић (прир. и ур.), *Перспективе развоја села, зборник радова са научног скупа одржаног 17–18. априла 2013 (25–38)*. Београд: САНУ.
- Митровић, М. (2015). *Села у Србији*. Београд: Републички завод за статистику.
- Пушић, Љ. (2015). *Град, грушџво, њросџор: социологија града*. Београд: Завод за уџбенике.
- Трифуновић, В. (2014). Српско село данас: Између оживљавања и нестјајања. У: Н. Богдановић (прир. и ур.), *Село невесело (25–30)*. Нови Сад: Прометеј.
- Цвејић, С. и др. (2010). *Социјална искљученост у руралним областима Србије*. Београд: UNDP Србија, Сектор за инклузивни развој.
- Шљукић, С. и Шљукић, М. (2012). *Земља и људи*. Нови Сад: Meditteran publishing.
- Шљукић, С. и Јанковић, Д. (2015). *Село у социолошком ојледалу*. Нови Сад: Meditteran publishing.

NIKOLA R. ŽIVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
 Faculty of Philosophy
 Department for Sociology

FUTUROLOGICAL IMAGE OF RURAL SOCIOLOGY

Summary

The paper considers the future of rural sociology as a sociological discipline. Its object of study is a rural society (society) in its relationship with the modern society (societies). The development of modern societies and the processes that accompany it (industrialisation, urbanisation, deagrarization) significantly influence rural societies. The village undergoes more and more, faster, permanent and irreversible changes due to the effect of these processes. The streams of modernity integrate the village as well by changing the conditions of its survival. Today's world is completely marked by cities. The problems that the villages face are numerous and so big that some authors predict the disappearance of villages and peasantry. This would mean that the rural sociology will lose the object of its study.

In this paper, we intend to present some of the problems that rural societies face today, which will also point to the causes of pessimistic forecasts of the village. However, the goal is primarily to argue in favour of the thesis that despite the negative tendencies, the subject of this sociological discipline is still very "vital" (the city population is only half of the world's population), and that accordingly it is too early to predict the end of the village and peasantry. In particular, we will look at the situation and problems of the Serbian village. We will point out the reasons why the Serbian village should not be left to ruin and how the sociology of the village as an applied sociological discipline can affect it.

Keywords: village; rural sociology; modern society; peasantry.